

TÍCH CỰC HÓA HOẠT ĐỘNG GIÁO DỤC HƯỚNG NGHIỆP CHO HỌC SINH QUA DẠY HỌC MÔN ĐỊA LÍ Ở TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

ThS. NGUYỄN THỊ LUYẾN
Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

1. Đặt vấn đề

Giáo dục hướng nghiệp (GDHN) là một trong những vấn đề của đổi mới căn bản và toàn diện nền giáo dục Việt Nam được thảo luận tại Hội nghị Trung ương 6 khóa XI của Đảng. Nhưng từ năm học 2008 - 2009, thời gian dành cho môn GDHN ở mỗi lớp ở Trung học phổ thông (THPT) đều bị rút ngắn 2/3, từ 27 tiết/năm (3 tiết/tháng) còn 9 tiết/năm (1 tiết/tháng). Lượng kiến thức của từng chủ đề rất lớn, ví dụ, lớp 11 có chủ đề tìm hiểu một số nghề thuộc ngành năng lượng (than, điện, dầu khí), bưu chính viễn thông, công nghệ thông tin. Đây là những ngành trọng điểm của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và được truyền đạt trong 1 tiết. Có thể thấy, để giáo viên và học sinh (HS) đạt được mục tiêu của hướng nghiệp còn gặp nhiều khó khăn. GDHN qua các môn học là một trong những phương án khả thi để giải quyết khó khăn này. Nhưng bước đi và cách làm cụ thể của phương án này như thế nào? Đó là câu hỏi cần có lời giải đáp.

Trong các môn học ở THPT thì môn học có nội dung chứa nhiều kiến thức GDHN đó là môn Địa lí. Chương trình Địa lí ở trường phổ thông nhằm giúp HS nắm được những kiến thức phổ thông, cơ bản, cần thiết về:

- Trái đất, các thành phần cấu tạo của Trái Đất, các hiện tượng, sự vật địa lí và tác động qua lại giữa chúng; một số quy luật phát triển của môi trường tự nhiên trên Trái Đất; dân cư và các hoạt động của con người trên Trái Đất; mối quan hệ giữa dân cư, hoạt động sản xuất và môi trường; sự cần thiết phải khai thác hợp lí tài nguyên thiên nhiên và bảo vệ môi trường nhằm phát triển bền vững;
- Đặc điểm tự nhiên, dân cư, kinh tế - xã hội của một số khu vực khác nhau và của một số quốc gia trên thế giới;
- Đặc điểm tự nhiên, dân cư và tình hình phát triển kinh tế - xã hội của Việt Nam; những vấn đề đặt ra đối với cả nước nói chung và các địa phương nơi HS đang sinh sống nói riêng.

Như vậy, trong giảng dạy ở THPT, khi giáo viên và HS đạt được mục tiêu về nội dung của môn Địa lí, tức là một phần nào đã thỏa mãn được nội dung của GDHN: HS nắm được đặc điểm chung về tự nhiên, tình hình kinh tế - xã hội của đất nước, của địa phương, vấn đề lao động, việc làm, v.v. Chính vì thế, thông qua chương trình Địa lí THPT có thể giảng dạy nội dung GDHN.

Trong quá trình dạy học, giáo viên cần dạy theo hướng tích cực hóa để giúp HS đào sâu suy nghĩ, phát huy khả năng tự tìm hiểu, tự làm, biết hợp tác với bạn để giải quyết tốt nhất các vấn đề, các tình huống học, v.v. ở

cả trên lớp và ở nhà. Qua đó, HS sẽ tiếp thu tri thức một cách tốt nhất, phát huy được tính tích cực, chủ động, tự giác và phát triển tư duy sáng tạo.

Vi vậy, bài viết này sẽ trình bày về vấn đề tích cực hóa hoạt động giáo dục hướng nghiệp cho học sinh thông qua dạy học môn Địa lí ở THPT.

2. Tích cực hóa hoạt động giáo dục hướng nghiệp cho học sinh qua dạy học môn Địa lí ở THPT

Trong quá trình dạy học, để tác động đến người học và việc học của họ nhằm hướng dẫn học sinh học tập và giúp họ đạt mục tiêu học tập..., giáo viên có thể lựa chọn cách dạy học theo hướng tích cực hóa hoạt động học của học sinh. Cách dạy học này thực chất là cách dạy học hướng tới việc học tập tích cực, tự giác, chủ động, sáng tạo, chống lại thói quen học tập thụ động của học sinh. Điều này có thể đạt được thông qua nhiều các phương pháp dạy và các hoạt động học tập khác nhau. Những dấu hiệu đặc trưng cơ bản của dạy học theo hướng tích cực hóa:

- Dạy học thông qua tổ chức các hoạt động của HS;
 - Dạy học chú trọng rèn luyện phương pháp tự học;
 - Tăng cường học tập cá thể, phối hợp với học tập hợp tác;
 - Kết hợp đánh giá của thầy với sự tự đánh giá của trò;
 - Vai trò chỉ đạo của giáo viên.
- Các phương pháp tích cực trong dạy học Địa lí:
- Phương pháp dạy học giải quyết vấn đề;
 - Phương pháp hướng dẫn HS khai thác tri thức từ bản đồ;
 - Phương pháp đàm thoại;
 - Phương pháp thảo luận;
 - Phương pháp dạy học hợp tác trong nhóm nhỏ;
 - Phương pháp khảo sát, điều tra;
 - Phương pháp báo cáo;
 - Phương pháp tranh luận;
 - Phương pháp hoạt động trao đổi;
 - Phương pháp động não;
 - Phương pháp đóng vai;
 - Phương pháp học tập tình huống;
 - Phương pháp dự án;
 - Phương pháp đánh giá trong dạy học; v.v.

Thực hiện các phương pháp tích cực trong dạy học không có nghĩa là gạt bỏ các phương pháp dạy học truyền thống. Các sách lí luận dạy học đã chỉ rõ, về mặt hoạt động nhận thức, các phương pháp hoạt động thực hành là "tích cực" hơn các phương pháp trực quan, các phương pháp trực quan thì "tích cực" hơn phương pháp dùng lời. Trong các phương pháp dùng lời, ngay

cả phương pháp tập trung vào giáo viên như phương pháp thuyết trình cũng vẫn cần thiết. Trong các phương pháp trực quan, phương tiện trực quan được sử dụng như là “nguồn” chủ yếu dẫn đến kiến thức mới, lời nói của thầy chỉ đóng vai trò tổ chức, hướng dẫn sự tri giác các tài liệu trực quan (mẫu vật, tranh ảnh, băng hình, v.v.) sự khái quát hóa các kết quả quan sát. Trong các phương pháp trực quan, HS dùng các giác quan để tri giác tài liệu do giáo viên trình diễn và dùng tư duy để rút ra kiến thức mới. Trong nhóm các phương pháp thực hành, HS được trực tiếp thao tác trên đối tượng, tự mình khám phá tri thức mới.

Có thể nói, muốn thực hiện dạy và học theo hướng tích cực hóa hoạt động học của học sinh thì cần phát triển các phương pháp thực hành, các phương pháp trực quan theo kiểu tìm tòi, phát hiện, khám phá, v.v..

Trong dạy học, để đạt được mục tiêu để ra cần phát triển những mặt tích cực trong hệ thống phương pháp dạy học đã quen thuộc đồng thời học hỏi, vận dụng các phương pháp dạy học mới, phù hợp với hoàn cảnh, điều kiện dạy và học của các trường. Qua đó, tích cực hóa giúp nâng cao hiệu quả hoạt động giáo dục hướng nghiệp trong nhà trường phổ thông, góp phần không ngừng nâng cao chất lượng giáo dục nói chung.

Môn Địa lí đang được giảng dạy ở trường phổ thông gồm 140 tiết. Chương trình Địa lí nhằm giúp các em HS nắm vững các kiến thức Địa lí cũng chính là đã có thể nắm vững các kiến thức về hướng nghiệp như:

- Học xong chương trình Địa lí lớp 10: HS sẽ có những khái niệm cơ bản về vấn đề dân số toàn cầu; nguồn lao động, nguồn lực để phát triển kinh tế; hiểu được nhiệm vụ, đặc điểm, vai trò của từng ngành kinh tế nông nghiệp, công nghiệp, dịch vụ, v.v. Khi truyền tải cho HS những hiểu biết này, người giáo viên đã là những người GDHN khi giúp các em nhận thức đúng đắn về vấn đề nguồn lao động, các em làm quen với một số ngành chủ đạo của nền kinh tế quốc dân, hiểu được xu thế phát triển của từng nghề với các yếu tố đặt ra cho người lao động. Qua đó, các em bước đầu có những định hướng nghề nghiệp đúng đắn cho mình;

- Học xong chương trình Địa lí lớp 11: HS sẽ có những kiến thức cơ bản về những xu hướng kinh tế hiện đại trên thế giới; những vấn đề mang tính toàn cầu; đặc điểm tự nhiên, dân cư, kinh tế - xã hội của một số quốc gia tiêu biểu ở khu vực và trên thế giới, v.v. Như vậy, nếu giáo viên biết cách khai thác theo hướng GDHN, có thể giúp các em biết được những thông tin cơ bản về định hướng phát triển kinh tế - xã hội của khu vực và thế giới, có những hiểu biết về nghề nghiệp, bước đầu có những định hướng nghề phù hợp với năng lực, nguyện vọng giúp các em biết điều chỉnh tự giác nguyện vọng theo yêu cầu của xã hội, nhiệt huyết với công việc để có năng suất lao động tốt nhất, giúp đất nước phát triển, nhanh chóng hòa vào nền kinh tế thế giới;

- Đặc biệt là chương trình Địa lí lớp 12 hiện hành

thì hầu hết các bài đều có thể giảng dạy nội dung GDHN. Với quá trình tìm hiểu về con đường phát triển kinh tế - xã hội của nước mình trong thời gian qua, xu thế hội nhập cùng hàng loạt những thử thách gay gắt sẽ giúp cho HS có ý thức trách nhiệm trong việc làm cho đất nước giàu mạnh. Các phần: Địa lí tự nhiên, Địa lí dân cư, Địa lí các ngành kinh tế, Địa lí các vùng, Địa lí địa phương giúp HS nắm được vị trí, phạm vi, giới hạn lãnh thổ Việt Nam, phân tích được ảnh hưởng của nó đến tự nhiên, kinh tế - xã hội và an ninh quốc phòng; nắm được đặc điểm chung của tự nhiên Việt Nam; đặc điểm dân số, nguồn lao động, việc sử dụng lao động của nước ta. Các em cũng được phân tích vấn đề việc làm hiện nay và hướng giải quyết; đặc điểm thực trạng kinh tế - xã hội của đất nước; đặc điểm từng ngành kinh tế, từng vùng, v.v. Người giáo viên Địa lí sẽ giúp các em nhận thức sâu sắc hơn về điều kiện phát triển, xu thế phát triển của từng nghề, từng vùng kinh tế, từng địa phương. Qua đó, các em sẽ thấy được vai trò, giá trị của lao động trong mọi ngành nghề và xác định được nhiệm vụ và vinh dự khi làm nghề mà mình lựa chọn. Đây là cơ sở quan trọng để định hướng phát triển nghề và thái độ, tình cảm, trách nhiệm của các em với nghề.

Thời gian học môn Địa lí ở THPT trên lớp trung bình từ 1 đến 1,5 tiết/tuần. Vì vậy, để khai thác nội dung một cách tốt nhất, đáp ứng mục tiêu, yêu cầu của bài về kiến thức, kĩ năng, thái độ, v.v., người giáo viên cần tích cực hóa hoạt động học của học sinh bằng cách vận dụng các phương pháp ở trên để giảng dạy.

Ví dụ: Bài 44, 45 phần Địa lí địa phương chương trình Địa lí lớp 12 THPT: Phần Địa lí địa phương là phần quan trọng để GDHN cho các em vì phần này để cập sâu đến những kiến thức về tự nhiên, kinh tế - xã hội của địa phương nơi các em sinh sống. Phần này sẽ giúp các em có khả năng đánh giá toàn diện, đúng đắn về hiện trạng kinh tế, cũng như nhu cầu lao động của địa phương. Đặc biệt, một phần yêu cầu của bài là chính các em phải viết báo cáo theo chủ đề. Như vậy, nếu giáo viên biết cách khai thác theo hướng GDHN, có thể giúp các em gắn với mục tiêu, đường lối kinh tế của Đảng và Nhà nước, thực tế phát triển kinh tế - xã hội của địa phương mình. Điều này không chỉ giúp các em có định hướng nghề phù hợp với năng lực, nguyện vọng mà còn giúp các em biết điều chỉnh tự giác nguyện vọng theo yêu cầu của xã hội, nhiệt huyết với công việc để có năng suất lao động tốt nhất. Thời gian dành cho phần này chỉ có 2 tiết, nếu không dạy học theo hướng tích cực thì không thể đảm bảo được kiến thức cần dạy - học.

Với bài 44, giáo viên cần chia lớp thành 5 nhóm ứng với 5 chủ đề gợi ý trong sách giáo khoa. Sau đó, giáo viên giao nhiệm vụ cho các nhóm HS sưu tầm tư liệu trước thời gian tiến hành các tiết học ít nhất là 1 tháng. Trên lớp, HS ngồi học theo nhóm, giáo viên hướng dẫn HS cách tổng hợp và xử lí các tư liệu đã sưu tầm để chuẩn bị báo cáo. Trong từng nhóm, nhóm

(Xem tiếp trang 37)